

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2020 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2020

2

Vilnius 2020

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2020

2

Vilnius 2020

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Сергей В. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos nacionalinės ekonomikos ir valstybinės tarnybos akademija,
Rusija / The Russian Presidential Academy of National Economy
and Public Administration (RANEP), Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2020
© Straipsnių autoriai, 2020

Arūnas Streikus. **Minties kolektyvizacija. Cenzūra sovietų Lietuvoje.** Vilnius: Naujas Židyns-Aidai, 2018, 437 p. ISBN 978-609-8163-14-8.

Arūnas Streikus – gerai žinomas tyrėjas ne tik Lietuvos istorikų bendruomenei, bet ir besidominčiam istorija skaitytojui, yra kelių monografijų ir daugybės mokslinių straipsnių autorius. Kaip prisipažįsta pats istorikas, studijuoti sovietinę cenzūrą pradėjo dar prieš gerą dešimtmetį ir per tą laiką jis susipažino su didžiuliu archyvinių dokumentų masyvu. Naujausioje monografijoje „Minties kolektyvizacija. Cenzūra sovietų Lietuvoje“ panaudoti dokumentai, saugomi ne tik įvairiuose Lietuvos, bet ir kitų šalių, tarp jų Rusijos Federacijos, Latvijos archyvuose. O kur dar gausybė publikuotų šaltinių: atsiminimų bei dienoraščių. Išpūdingas ir panaudotos literatūros kiekis. Bet, ko gero, autoriaus užmojis ir monografijos imtis svarbesni nei visas šis archyvinis, dokumentinis, historiografinis masyvas.

A. Streikaus tyrimų objektas yra ne tik sovietinė institucija, vadinama Glavlitu (*Главное управление по делам литературы и издательств* – Vyriausioji literatūros ir leidyklų valdyba), ne tik šios institucijos funkcionavimas, jos vykdyta viešosios erdvės „kontrolė“, bet ir „viešojo diskurso konstravimas“ Lietuvoje bendraja prasme (p. 9, 14). Knygą sudaro keturios didelės dalys. Pirmoje nuosekliai aptariama Glavlito kaip institucijos raida; antroje, paties autoriaus žodžiais, „nagrinėjami svarbiausi oficialiosios viešosios erdvės tabu“ (nuo valstybės ir karinių paslapčių apsaugos iki „komunikacijos su Vakarais“ kontrolės); trečioje aptariama periodinės spaudos, radijo ir televizijos kontrolė; ketvirtoje analizuojama menų ir „akademinės erdvės ideologinė priežiūra“. Taigi, užsiimta plačiai ir ambicingai – tektų konstatuoti, kad tai pirmas toks visaapimantis *cenziūros* tyrimas Lietuvoje.

Dėstymas nuoseklus, apima maždaug 1940–1989 m. laikotarpį. Tiesa, vienas siužetas iš istorinio pasakojimo visgi „išskrito“ – tai 1941–1944 m. atkarpa. Taigi, knygos skaitytojas nesužinos, kaip ir kas karo metais kontroliavo į SSRS gilumą pasitraukusių sovietinių rašytojų kūrybą, leidinius, laikraščius ir įvairius kitus spaudinius. Beje, šiuo laikotarpiu ir LKP savo „kūryboje“ susidurdavo su „kieta“ Raudonosios armijos Vyriausiosios politinės valdybos cenzūra. Laikraščio „Už Tarybų Lietuvą“ redaktorius B. Fogelevičius skundė A. Sniečkui Vyriausiąją politinę valdybą, kad ši priekabiauja ir „užbrokavo“

partinį atsišaukimą „Vieningon kovon prieš lietuvių tautos naikintojus“. B. Fogelevičiaus teigimu, valdybos vadovybė „negali suprasti, kai mes kalbame, kad tremiant provokišką elementą buvo prileista klaidų“. Nors, anot redaktoriaus, tokie teiginiai suderinti ne tik su LKP(b) CK, bet ir su VKP(b) CK. B. Fogelevičius taip pat piktinosi, kad ir laikraščio leidyba susiduria su įvairiais sunkumais:

kiekvieną laikraščio numerį tvirtinant, susiduriu su mūsų specifikos nesupratimu <...> blusinėja rusišką tekstą <...> nori kad visas laikraštis būtų vien raginimai ir atsišaukimai. Jiems [politvaldybos cenzoriams] atrodo, kad užtenka parašyti „sukilkit, naikinkit ir t. t.“ ir Lietuva sukils.

Savo nusiskundimus B. Fogelevičius baigė pastebėjimu, kad latviai, tvirtindami savo leidinius, problemų su cenzūra neturi, nes „pyškina“ tik deklaracijas ir oficialią medžiagą¹.

Kokiomis teorinėmis priegomis istorikas bando atrakinti sovietinės cenzūros „spynas“? Nors teorinėje monografijos dalyje apie tai neužsimenama, bet svarbiausia – gerai įvaldyta *istorizmo* metodologija. Zenonas Norkus, mano nuomone, gana tiksliai apibūdino pagrindinę istorizmo nuostatą: „kiekvieną praeities reiškinių individualizuoti, aiškinti ir suprasti jo epochos kontekste, o ne teisti“². A. Streikaus knygoje „ideologinės cenzūros mechanizmas“ taip pat aptariamas plačiame istoriniame, socialiniame-politiniame ir kultūriniame kontekste. Kritiškai vertinami šiuolaikinėje kasdieninėje istorinėje sąmonėje nusistovėję vaizdiniai apie sovietinės cenzūros „monstrą“.

Pirmasis knygos skyrius – geras tokios prieigos taikymo pavyzdys. Jame aptariama „cenzūros instituto raida“ sovietinėje Lietuvoje – nuo 1940 m. iki pat XX a. devintojo dešimtmečio pabaigos. Remiamasi prielaida, kad „sovietinė cenzūra toli gražu ne visada buvo racionalus, sklandus ir valdomas procesas“, o jos „sprendimai galėjo būti prieštaringi, ideologinės kontrolės organizavimas – chaotiškas ar simuliacinis“ (p. 15). Autorius, aptardamas cenzūros institucijos steigimo aplinkybes, pastebėjo, kad „cenzoriais“ tapo ne tik komunistai („lietuvių kilmės“ partietis iš Leningrado, žydas pogrindininkas), bet ir smetoninės cenzūros darbuotojai bei aristokratų giminės palikuonis... (p. 47). Tokiam kolektyvui sunkiai sekėsi derinti „stygas“, todėl ir dirbta nepersistengiant (neleista publikuoti 21 straipsnio ir 15 eilėraščių). Iki 1941 m. pavasario ideologinio fronto darbuotojai kur kas akyliau stebėjo Lietuvos vokiečių spaudą, braukė įvairius nacistinius straipsnius bei pareiškimus. Antra vertus, taip pat energingai darbuotasi „valant“ bibliotekas ir knygų prekybą nuo „ideologiškai priešiškos ir žalingos literatūros“. Buvo sudaryti net keturi tokios literatūros sąrašai, tačiau tik viename buvo lietuviškų knygų – iš viso 223 pavadinimai (p. 48). Gaila, kad net trumpai neaptarti kiti trys sąrašai – kokio pobūdžio literatūra

¹ B. Fogelevičiaus laiškas A. Sniečkui, 1943 02 11, Lietuvos ypatingasis archyvas, LKP dokumentų skyrius, f. 1771, ap. 6, b. 131, l. 223–224.

² Z. Norkus, *Istorika. Istorinis įvadas*, Vilnius, 1996, p. 42.

ten dominavo. Autorius daro išvadą, kad iki karo sovietinė valdžia taip ir nesugebėjo sukurti „sklandžiai veikiančios viešojo diskurso kontrolės“ (p. 250).

Situacija ėmė keistis 1946 m. Tačiau ne taip greitai, kaip valdžia tikėjosi. 1946 m. patikrinus Glavlitą, tarp jo darbuotojų rasta „politiškai neraštingų ir cenzoriaus darbui netinkamų“. Sunkiai sekėsi vykdyti provincijos bibliotekų „valymus“ (p. 56). Valdžiai teko rūpintis darbuotojų kvalifikacija, o ją „pakelti“ turėjo VKP(b) trumpojo kurso studijos. Praktiškai iki pat stalininio laikotarpio pabaigos centriniame LSSR aparate dirbo 16 tarnautojų, kurių tik penki buvo su aukštuoju išsilavinimu (p. 69). Apskritai, susidaro įspūdis, kad nepaisant valdžios pastangų, Glavlitas taip ir netapo efektyviai veikiančia institucija. Todėl „ideologinės priežiūros funkciją“ turėjo atlikti LKP(b) CK propagandos ir agitacijos skyriaus darbuotojai. Tikslingiau, efektyviau ir griežčiau cenzūra dirbti pradėjo tik postalininiu laikotarpiu (p. 134).

O kaip „ideologinės cenzūros“ institucija „subliuško“? Iš esmės tai lėmė kelios svarbesnės priežastys: pirmiausia Michailo Gorbačiovo inicijuota *perestroikos* politika, kurios vienas svarbiausių elementų buvo *glasnost* (viešumas). A. Streikaus teigimu, Lietuvoje jau nuo 1985 m. cenzoriai vis rečiau darydavo ideologinio pobūdžio „intervencijas“. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas karinių paslapčių apsaugai. Antra vertus, dėl *perestroikos* politikos Lietuvos cenzorius vis dažniau pasiekdavo priešaringi ir neretai nelogiški nutarimai – 1988 m. rudenį Maskva siūlė Lietuvos SSR Glavlitui pereiti prie ūkiskaitos... Galiausiai, trečia, svarbų vaidmenį numarinant cenzūrą atliko vietiniai, lietuviški, partiniai kadrai, atsakingi „už ideologiją“. Lietuvoje šioje pozicijoje atsidadė tie veikėjai, kurie suvokė ideologinės cenzūros ydingumą ir viešosios erdvės liberalizacijos neišvengiamumą.

Knygoje skaitytojas suras ir daugiau pavyzdžių, kai taikant istorizmo principą galima naujai pažvelgti į tyrimo objektą. Štai, pavyzdžiui, istorikas pastebi, kad net ir vėlyvojo stalinizmo laikotarpiu „galiojęs kritikos ir savikritikos lozungas paliko nišą kritiniam požiūriui į tam tikrus sovietinio gyvenimo reiškinius“ (p. 156). „Kritikos ir savikritikos“ mechanizmo funkcionavimo ypatybės ne tik vėlyvojo stalinizmo laikotarpiu, bet ir apskritai sovietmečiu galėtų tapti rimtos studijos objektu.

Tačiau monografijoje yra ir kitokių pavyzdžių, kai istorizmo principo, vertinant „praeities reiškinius“ ar veikėjus, atsisakoma. Geras tokios tendencijos pavyzdys – normatyvinio pobūdžio „prielaidos“ dėl „oportunistinės“ K. Korsako laikysenos, kuri neva turėjo „ilgalaičių pasekmių galios konsteliacijai sovietų Lietuvos literatūros lauke“³. Istoriko

³ Knygos autorius aprašo pirmąjį LSSR tarybinių rašytojų suvažiavimą (1945 m. spalio 25–27 d.), kuriame LSSR Rašytojų sąjungos valdybos pirmininkas Kostas Korsakas teigiamai atsiliepė apie Kazio Borutos romaną „Baltaragio malūnas“. Sutrumpintas K. Korsako ataskaitinio pranešimo variantas buvo paskelbtas „Tiesoje“ (spalio 26 d., nr. 231), tačiau K. Borutos romano vertinimo publikacijoje nebuvo. Nebuvo jo ir

teigimu, būtent K. Korsakas sudarė sąlygas Genrikui Zimanui dominuoti „ideologiniame fronte“. Tiesa, šis teiginys monografijoje nėra nuosekliai bei išsamiai pagrįstas. G. Zimanas ir be K. Korsako „pagalbos“ kultūros politikos lauke užėmė ypač svarbias pozicijas, ir manau, nėra reikalo aiškinti kodėl. Dar daugiau, monografijos autoriaus nuomone, K. Korsako „pasidavimo“ G. Zimanui pasekmė buvo ir 1945–1946 m. represijos prieš grupę lietuvių rašytojų⁴. Deja, argumentų bei gilesnės konteksto analizės ir šiame epizode neradau. Istorikas apsiribojo tik „prielaidomis“ ir nieko nesakančiu „manytina“...

Tačiau grįžkime prie teorinių nuostatų, kuriomis remdamasis autorius analizuoja *ideologinės cenzūros* sovietinėje Lietuvoje specifiką. Pirmiausia – tai Pierre'o Bourdieu „kultūrinio lauko“ teorija. Šiuo konceptu jau sėkmingai naudojasi lietuvių literatūros istorikai, tyrinėdami sovietmečio Lietuvos literatūrinį procesą⁵. Kaip teigia A. Streikus, jis pasitelkia raktines P. Bourdieu teorijos sąvokas („iš šios teorijos arsenalo pasiskolinti tik kai kurie tyrimo objektui analizuoti patogūs analitiniai įrankiai“). Taigi, šiuo atveju sunku kalbėti apie *teorijos* taikymą sovietinės cenzūros Lietuvoje tyrimui. Juo labiau kad ir nuoroda į P. Bourdieu tekstą nėra adekvati. Nurodytame tekste P. Bourdieu neanalizuoja *struktūrinės ar ideologinės cenzūros*. Jame aptariamas ne mažiau įdomus savicenzūros fenomenas, konkrečiau – tiriami Martino Heideggerio filosofinių tekstų eufemizmai.

Tiesa, P. Bourdieu vartoja sąvoką „cenzūros mechanizmai“, kuri, mano nuomone, tyrimui turi svarbią instrumentinę reikšmę. Sąvoka „ideologinės cenzūros mechanizmas“

žurnale „Pergalė“ (nr. 6), kur šalia suvažiavime pasakytų J. Šimkaus, A. Venclovos kalbų buvo paskelbtas ir K. Korsako pranešimas. A. Streikaus teigimu, signaliniame žurnalo egzemplioriuje teigiamas romano vertinimas visgi buvo, tik K. Korsakas jį išbraukė. Tų pačių metų lapkričio mėn. „Tiesos“ laikraštis atspausdino G. Zimano atsiliepimą apie K. Borutos romaną. Nors atsiliepimo būta kritiško (K. Boruta kaltintas, kad romane vaizduoja „neklasinę visuomenę“, kad veikėjai „neliaudiški“ ir pan.), tačiau G. Zimanas pripažino, kad rašytojas „drąsiai ir spalvingai vaizduoja“ ir romane „jaučiamas meistro teptukas“. Kad ir kaip būtų, G. Zimano atsiliepimas savo pobūdžiu, stiliumi, retorika smarkiai skyrėsi nuo 1946 m. rudenį rašytojų susirinkime pasakytos K. Preikšo kalbos.

⁴ Istorikas mini rašytojus J. Keliuotį, K. Borutą, A. Biliūną, K. Jakubėną, P. Juodelį, kurie 1945–1946 m. buvo represuoti. Tačiau, manau, klaidinga būtų represijas jų atžvilgiu sieti su K. Korsako „pasielgimu“ ir G. Zimano „dominavimu“. Kūrėjų likimai įvairiai susiklostė. J. Keliuotis buvo suimtas 1945 m. (nuteistas trejiems metams tremties), tačiau 1947 m. grįžo į Lietuvą (teigiama, kad buvo amnestuotas). Tiesa, 1952 m. vėl suimtas, ištremtas, į Lietuvą grįžo 1956 m. K. Boruta ir P. Juodelis buvo kaltinami Jono Noreikos byloje. K. Boruta suimtas 1946 m., amnestuotas ir 1949 m. iš kalėjimo paleistas. P. Juodelis taip pat suimtas 1946 m. ir nuteistas 10 metų laisvės atėmimo bei 5 metams tremties. Į Lietuvą grįžo 1959 m. A. Biliūnas suimtas 1946 m., tačiau jau po metų, tarpininkaujant J. Paleckiiui, paleistas. K. Jakubėnas suimtas 1946 m. Kaltinamojoje išvadoje teigiama, kad jis „rašytojų [1945 m.] suvažiavime šmeižikiškai pasisakė prieš tarybų valdžią“. Nuteistas 5 metams laisvės atėmimo. Tačiau jau 1947 m. iš kalnimo vietos paleistas. Tragiškai žuvo – nužudytas – 1950 m.

⁵ Štai tik keli tokių tyrimų pavyzdžiai: *Tarp estetikos ir politikos. Lietuvių literatūra sovietmečiu*, sud. D. Satkauskytė, Vilnius, 2015; *Sovietmečio lietuvių literatūra. Reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius, 2019.

sutinkama ir A. Streikaus studijoje. Deja, autorius taip ir nesugebėjo paaiškinti, kuo šis instrumentas svarbus tyrimui. P. Bourdieu „cenzūros mechanizmus“ (būtent „mechanizmus“, o ne „mechanizmą“) suvokia ne tiek instituciskai, bet kaip sąveikas tarp įvairių „kultūros lauko“ veikėjų, turinčių skirtingus *habitus* bei strategijas, ir sąveikaujančių strategijas realizuodami. Tačiau autorius atsisakė teorinio bei metodologinio pobūdžio svarstymų ir nutarė iš akademinio lauko „persikelti“ į moralinį-politinį... Ir štai kaip studijos pradžioje apibrėžė tyrimo idėją: „cenzūros mechanizmo istorinė rekonstrukcija leidžia <...> atpažinti liekamuosius sovietiško ženklo šiuolaikinėje visuomenėje“ (p. 12). Esu dalis šiuolaikinės ir *anos* visuomenės, knygą perskaičiau, liekamųjų ženklų neradau – ar tai reiškia, kad blogai skaičiau, ką nors praleidau?..

Dar vienas teorinis „instrumentas“, kuriuo remiamasi knygoje – *postkolonijinė* prieiga, vis dažniau adaptuojama sovietmečio tyrimuose⁶. Tokiuose tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama ne politiniam-ekonominiam „metropolijos“ (Kremliaus) dominavimui respublikoms „kolonijoms“, bet tam, ką Aleksandras Etkindas vadino *vidine kolonizacija*. Kitais žodžiais tariant, metropolija savo kolonijoms primeta įvairius kultūrinius diskursus, kodus, su kurių pagalba kolonijų gyventojai suvokia save ir juos supantį pasaulį. Taip iškrepiama natūrali „kolonijomis“ paverstų visuomenių raida, jų socialinis-kultūrinis tapatumas (o turint omenyje baltiškas visuomenes – jų „vakarietiškas“ pobūdis). *Kolonizaciją* patyrusios visuomenės išgyvena įvairias kultūrinės *traumas*, kurias mokslininkai dažniausiai ir tiria. Visgi, atmetus kai kurias inovacijas, postkolonijinės prieigos adeptai, vaizduodami „centro“ ir „periferijos“, Maskvos ir Pabaltijo respublikų santykius, išlieka totalitarinės paradigmos rėmuose: praktiškai visiškai ignoruojamas etnofederalizmo fenomenas, o santykiai tarp sovietinio „centro“ ir respublikų (periferijų) geriausiu atveju primena žaidimą į vienus vartus... Galiausiai menkai reflektuojamas ir pats *imperijos* konceptas bei jo taikymo Sovietų Sąjungai *galimybės* ir *apribojimai*, paprastai ignoruojant sovietinės sistemos politinę-ideologinę specifiką.

Tiesa, aiškindamas „metropolijos“ ir „kolonijos“ santykių pobūdį, studijos autorius pasitelkia dar vieną „veikėją“ – „laisvojo Vakarų pasaulio trauką“ (p. 25). Šis veiksnys, anot A. Streikaus, reiškiasi įvairiai, taip pat pristabdo dalį integracinių „metropolijos užmačių“. Taigi, vienaip ar kitaip veikdamas ir cenzūros funkcionavimo specifiką „sovietiniuose Vakaruose“. Visgi aiškumo, kaip ta „Vakarų trauka“ konkrečiai istoriškai reiškėsi – nėra. Nors, reikia pripažinti, būtų įdomu sužinoti, kokie Vakarų vaizdiniai egzistavo lietuvių kasdieninėje politinėje sąmonėje, intelektualų, kultūrinio elito galvosenoje, ir ne tik sovietmečiu. Taip pat neaišku, kaip „laisvojo Vakarų pasaulio trauka“ ar „vidinė gyvenimo Vakarų kultūroje patirtis“ veikė ideologinės cenzūros mechanizmų funkcionavimo

⁶ Knygoje yra nuoroda tik į estės Epp Annus straipsnį. Neseniai ji išleido monografiją: E. A n n u s, *Soviet Postcolonial Studies: A View from the Western Borderlands*, New York, 2017.

logiką bei specifiką. Gal tuos neaiškumus išsklaidyti turėjo monografijos skyrius „Ideologinė cenzūra sovietiniuose Vakaruose: Lietuvos ir Latvijos atvejis“? (sprendžiant iš knygos įvado, turėjo būti aptariamas ir Estijos atvejis (p. 25)). Čia suformuluotas ambicingas uždavinys – išsiaiškinti, „ar cenzūros formuojamas „sovietinis baltiškasis“ ideologinis diskursas kuo nors skyrėsi nuo bendra imperinio naratyvo ir viduje“ (p. 125). Deja, nepaisant įdomių įžvalgų bei pastebėjimų (pvz., kad 1959 m. Latvijoje, kitaip nei Lietuvoje, Glavlitas tapo svarbiu politinę dienotvarkę formuojančiu veikėju, aktyviai palaikančiu partijos konservatorius ir Arvidą Pelšę), į suformuluotą klausimą taip ir neatsakė. Pirmiausia todėl, kad „neatpažintas“, t. y. niekur neaptartas, liko „bendraimperinis naratyvas“.

Visgi, nepaisant kritinių pastabų, reikia pripažinti, kad A. Streikus parašė reikšmingą lietuviškai istoriografijai monografiją. Manau, kad su ja turėtų susipažinti ne tik „sovietinį kultūros lauką“ analizuojantis profesionalus lietuvių istorikas, bet ir eilinis Lietuvos skaitytojas.

Vladas S i r u t a v i č i u s
(Lietuvos istorijos institutas)